

Christ Klep, *De lange bevrijding van Nederland. September 1944 – juni 1945* (Amsterdam: Boom, 2025, 222 pp., ISBN 9789024470334).

In augustus 1945 legde de Nederlandse regering vast dat in de toekomst op 4 mei de doden van de bezettingstijd zouden worden herdacht en dat op 5 mei de bevrijding zou worden gevierd. Op 5 mei 1945 had de Duitse generaal Blaskowitz in hotel De Wereld in Wageningen de capitulatie van de Wehrmacht ondertekend en op 6 mei waren nog aanvullende militair-technische aspecten onderschreven, waarmee voor geheel Nederland de onvoorwaardelijke Duitse overgave een feit was. Hoe juist en zinvol het ook was en is om voor het hele land een gezamenlijke vaste datum te hebben waarop de bevrijding sindsdien wordt gevierd, de herkegen vrijheid van Nederland is niet op één dag vast te leggen: een groot deel van het zuiden werd immers al in de herfst van 1944 bevrijd, terwijl op de Waddeneilanden de definitieve overgave van de Duitse troepen pas in de periode tussen 20 mei en 11 juni 1945 plaatsvond. Het is tegen de achtergrond van deze ‘verbrokkeling van onze bevrijding’ (9) dat de militair historicus Christ Klep zijn studie *De lange bevrijding van Nederland. September 1944 – juni 1945* schreef. Doel was niet alleen een overzicht te bieden van het verloop van de geallieerde militaire opmars na de landing in Normandië op 6 juni 1944 (*D-Day*), maar ook de strategische en tactische aspecten daarvan, alsmede de herhaaldelijke, voor de bevolking dramatische gebeurtenissen gedurende de lange weg van de Nederlandse bevrijding. Zoals Klep terecht opmerkt is er daarover al veel geschreven en bestaan er ook vele honderden regionale studies, maar wat ontbreekt is een overzichtswerk dat een einde maakt aan deze ‘verbrokkeling en versnippering’ (11). Het is dan ook deze lacune die hij wil vullen. Uitvoerig primair bronnenonderzoek heeft hij daarvoor niet verricht en zo is zijn studie vooral een synthese van bestaande literatuur, wat echter door het samenbrengen van regionale geschiedenissen wel tot nieuwe inzichten leidt. Wel valt op dat de literatuurlijst niet zeer uitvoerig is en dat hij van de vele regionale studies slechts enkele noemt.

Uitvoerig gaat Klep in op de voorgeschiedenis van D-day, de gewaagde militaire doorbraak van de *Atlantikwall* – de ruim vijfduizend kilometer lange Duitse defensielijn van Noorwegen tot de Frans-Spaanse grens. Daarbij toont hij niet alleen goed inzicht in verschillende plannen van de geallieerden, hun geniale misleidende trucs en inventiviteit, maar ook in de onzekerheden bij zowel de geallieerden als de Duitsers, die tot 6 juni 1944 geen idee hadden dat de geallieerde landing in Normandië zou plaatsvinden. Voorts bevestigt hij nog eens dat een landing op de Nederlandse kust al in 1943 terzijde was

geschoven vanwege de lange vaarweg vanuit Groot-Brittannië, de militair kwetsbare stranden en vooral het drassige polderlandschap dat een opmars zeer zou bemoeilijken. Tegen deze achtergrond maakt Klep ook duidelijk dat de Nederlandse inbreng in de geallieerde planning zeer gering was.

Hoe geslaagd de landing in Normandië van begin juni ook was, pas eind juli vond de doorbraak naar Parijs plaats. Daarna ging de geallieerde opmars snel, en kort na de bevrijding van de Franse hoofdstad op 25 augustus volgde de bevrijding van Brussel en Antwerpen op respectievelijk 3 en 4 september. In Nederland volgde een dag later Dolle Dinsdag, de zo hoopvolle verwachting dat ook de bevrijding van Nederland nu snel zou volgen. Nieuw zijn deze feiten natuurlijk niet, maar Klep plaatst de militaire ontwikkeling steeds in een diepergaand perspectief met zicht op kansen, successen en tegenslagen voor de geallieerden. Hij gaat in het tweede hoofdstuk uitvoerig in op de bevrijding van het zuiden van Nederland en de gewaagde operatie Market Garden, het plan van de Britse generaal Montgomery om bij Arnhem de Rijn over te steken. Hoewel de geallieerde opperbevelhebber Eisenhower instemde met Montgomery's plannen, botsten hun strategieën op elkaar: Montgomery wilde na een geslaagde oversteek over de Rijn doorstoten naar Berlijn, maar Eisenhower vond dat onrealistisch. Hem ging het om een breed front en het veiligstellen van de bevoorrading van de geallieerde troepen via Antwerpen, hetgeen een niet gering probleem was van de onverwacht snelle opmars sinds augustus. Uitvoerig en met aandacht voor de vele puzzelstukken die voor een welslagen van de operatie op hun plaats hadden moeten vallen, analyseert Klep het mislukken van Market Garden in september 1944. Terecht maakt hij de kritische opmerking dat de geallieerden in een veel betere strategische positie zouden zijn geweest wanneer begin september 1944 de prioriteit niet bij *Market Garden* maar bij de bevrijding van de Westerschelde en de haven van Antwerpen had gelegen. Niet minder terecht relateert hij zelf die kritiek met de gedachte dat men zich met formuleringen in de zin van 'wat zou er gebeurd zijn als...' historisch gezien op dun ijs beweegt. Interessant blijft de gedachte wel, temeer omdat Klep herhaaldelijk wijst op factoren als toeval en (on)geluk in de militaire geschiedenis. Met deze steeds genuanceerde afwegingen van militaire strategieën en van het militaire verloop van de oorlog sinds juni 1944 levert Klep een belangrijke bijdrage aan de geschiedschrijving over dit onderwerp.

In het derde hoofdstuk gaat het om de bevrijding van Nederland ten noorden van de grote rivieren. Aanvankelijk was het land opnieuw een 'zijtoneel' van de geallieerde strategie, maar vanaf eind maart 1945 ging het snel richting het noorden en op 18 april werd de kop van de Afsluitdijk bereikt. Opnieuw maakt Klep duidelijk dat de begrippen 'versplintering' en 'verbrokkeling' karakteristiek zijn voor het verloop van de bevrijding. In delen van het oosten en het noorden rukten de Britten, Canadezen en Polen tientallen kilometers per dag op, terwijl in plaatsen zoals Groningen en Delfzijl de strijd verbeterd was en er nog veel burgerslachtoffers vielen.

Ook na de Duitse capitulatie bleef de situatie lokaal verschillend en vielen behalve op de Dam in Amsterdam ook elders nog doden en gewonden. Aldus biedt de auteur een gedifferentieerd beeld van de laatste oorlogsmaanden waaruit blijkt dat de bevrijding niet alleen een verhaal van feest en vreugde was. Hoewel daarover in afzonderlijke studies al eerder geschreven is, de meerwaarde van Kleps studie dat hij die vele verschillende facetten in één verhaal samenbrengt.

Dat geldt ook voor het laatste hoofdstuk waarin Klep de relatie tussen Nederlandse burgers en hun bevrijders genuanceerd beschrijft. Hoe positief het beeld van de bevrijders na 1945 ook was, onder verwijzing naar decennialang verzwegen plunderingen, vernielingen, diefstal en seksueel wangedrag door geallieerde soldaten maakt Klep ook duidelijk dat de werkelijkheid niet altijd zo rooskleurig was. Voorts wijst hij kritisch op de ongeveer achtduizend doden onder de Nederlandse bevolking tijdens de bezettingsjaren ten gevolge van geallieerde bombardementen, die in ieder geval gedeeltelijk vermeden hadden kunnen worden. Hoe duidelijk ook wordt dat de bevrijding van Nederland een veelzijdig verhaal is van successen, maar ook van mislukkingen, van veel vreugde, maar ook treurnis, Klep had op basis van de vele regionale studies meer aandacht kunnen besteden aan de verschillende ervaringen van de lokale bevolking tijdens deze periode. Dat had zijn juiste beeld van ‘verbrokkeling’ meer diepgang en concretere inhoud gegeven. Zo is zijn studie ook te beschouwen als een oproep voor meer onderzoek in deze richting.

Friso Wielenga, tot september 2021 hoogleraar Nieuwe en Nieuwste Geschiedenis en directeur van het Zentrum für Niederlande-Studien aan de Universität Münster